

Ζούσε πάντα με την προοπτική της αιωνιότητας. Τον συγκλονίζει η σκέψη της εξόδου του από τη ζωή αυτή, για την οποία πάντα προετοιμαζόταν. Έλεγε: «Ο νους μας πρέπει να στρέφεται σε αναζήτηση του Θεού και να μνημονεύει ακατάπαυστα την τελική κρίση του Δικαιοκρίτου Κυρίου μας. Έτσι μόνο τα πάθη μας καταπραυνούνται και αφανίζονται. Η μνήμη του θανάτου είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον φόβο του Θεού...».

Προείδε το τέλος του. Μετά από σοβαρό τραυματισμό που είχε από πέσιμο στον κήπο της αυλής του, περιποϊόμενος την κληματαριά, μεταφέρθηκε σε νοσοκομείο της Θεσσαλονίκης, όπου παρέδωσε το πνεύμα του στον Πλάστη

Προσκυνητάρι προς τιμήν του Γέροντα Ανθίμου στην ιερά Σκήπη της Αγίας Άννης

του, που από παιδί πρόσχαρο υπηρέτησε, στις 28.6.1996. Κηδεύτηκε στο Κυριακό της σκήτης Αγίας Άννης, που επί μισό αιώνα και πλέον διακόνησε φιλότιμα με τη συνοδεία του και ετάφη στο κοιμητήρι της. π.Μ.ΑΓ.

Βιβλιογραφία:

Λέκκου, Ε.Π., *Γέρον Ανθιμος ο Αγιαννανίτης, 1913-1996*, Αθήνα: Σαΐτης, Μπουσίας, Χ.Μ., *Ο Γέρον Ανθιμος ο Αγιαννανίτης, ο σοφός και θεοφόρος σύγχρονος πατέρας του Άθωνος*, Θεσσαλονίκη 2004. Μωυσις Αγιορείτης, μόν., *Μέγα Γεροντικό εναρετών Αγιορειτών του εικοστού αιώνας*, Θεσσαλονίκη 2011. Bousias, Charalambos M., *Elder Anthimos of Saint Anne's*, μτφ. Fr. Nicholas Palis - Joseph Frawley, The Netherlands 2011. Πρωτοπαπός, Νικ., αρχιμ., *Γέρον Ανθιμος Αγιαννανίτης ο Πνευματικός (1913-1996)*, Αθήνα 1996.

Ζαφειρόπουλος, Απόστολος, Πελοποννήσιος. Ο Απόστολος Ζαφειρόπουλος καταγόταν από την Πελοπόννησο και διετέλεσε πρωτοψάλτης του ναού του Αγίου Γεωργίου της Σμύρνης από το 1782 έως το 1812. Φαίνεται ότι επρόκειτο για έναν αξιόλογο μουσικό, σε μια εποχή που στη Σμύρνη υπήρχε γενικότερα μεγάλη ψαλτική δραστηριότητα. Σε λίγα μουσικά χειρόγραφα σώζονται μελοποιήσεις του. Πρόκειται για ένα κερουβικό της λειτουργίας των Προηγιασμένων *Νυν αι δυνάμεις* σε ήχο α΄ τετράφωνο και το κοινωνι-

κό της ίδιας λειτουργίας *Γεύσαθε και ιδετε* σε ήχο δ΄ (βλ. τα χειρόγραφα μονής Αγίας Ανδρού 14, Διονυσίου 739, Αγίου Παύλου 20, και Παντελεήμονος 977) και ένα *Αξίον* εστιν σε ήχο βαρύ επτάφωνο (στο τελευταίο μνημονευθέν χειρόγραφο). Ο Απόστολος ήταν και κωδικογράφος, καθώς είναι έως τώρα γνωστά τέσσερα ψαλτικά αυτόγραφα του της περιόδου 1786-1797. Το αρχαιότερο είναι το χειρόγραφο Βατοπεδίου 1410 (μάλλον Προθεωρία και Αναστασιματάριο του έτους 1786), επόμενο το Βατοπεδίου 1397 (Προθεωρία, Αναστασιματάριο Χρυσάφου του νέου και Ειρμολόγιο Πέτρου Πελοποννησίου του έτους 1795), και κατόπιν ο κώδικας της Βιβλιοθήκης της Βουλής 171 (Ανθολογία παλαιών και νέων μελών του έτους 1797). Μία ακόμη χειρόγραφη Ανθολογία του Απόστολου Ζαφειρόπουλου (του έτους 1789) υπάρχει σε ιδιωτική συλλογή προερχόμενη από την Χίο (analogion.com/forum/showthread.php?p=119374&highlight=%CC%E1%ED%F9%EB%DC%EA%E7#post119374 - ημερομηνία προσέλασης της σελίδας: 7.5.2012).

Ο ίδιος στα χειρόγραφα του (στα οποία σταθερά γράφει το επώνυμό του «Ζαφειρόπουλος») δηλώνει «ευτελής και αμαθής», «Πελοποννήσιος», «ιεροψάλτης της των Σμυρναίων εκκλησίας», ενώ οι κωδικές του των ετών 1795 και 1797 είναι γραμμένοι «διά δαπάνης του τιμωτάτου κυρού Αναγνώστου Πατριναίου». Ο Απόστολος Ζαφειρόπουλος ήταν πατέρας και διδάσκαλος στη μουσική του Ζαφειρίου Ζαφειροπούλου, μαθητού του Γεωργίου Κρητός και των Τριών Διδασκάλων στην Κωνσταντινούπολη, μελοποιού, εκδότη και πρωτοψάλτου στον ναό της Αγίας Ειρήνης στην Αθήνα. EMM.ΠΑΝ.

Βιβλιογραφία:

Λάμπρος, Σπ., «Κατάλογος των κωδίκων των εν Αθήναις Βιβλιοθηκών πλην της Εθνικής. Κώδικες της βιβλιοθήκης της Βουλής», ΝΕΛΛ 5 (1908) 474 [βλ. και τ. 14 (1920) 407]. Ευστρατιάδης, Σωφρ. - Αρκάδιος, ιεροδιάκ., *Κατάλογος των εν τη ιερά μονή Βατοπεδίου αποκειμένων κωδίκων*, Paris 1924. Στάθης, Γρ., *Κατάλογος χειρογράφων Βυζαντινής μουσικής του Αγίου Όρους, Α΄-Γ΄*, Αθήνα: IBM 1975, 1976, 1993. Γιαννόπουλος, Εμμ., *Κατάλογος ψαλτικών χειρογράφων Ανδρού*, 1995.

Ζαφειρόπουλος, Ζαφειρίας, ο Σμυρναίος. Ο Ζαφειρίας ήταν γιος του Αποστόλη Ζαφειρόπουλου του Πελοποννήσιου. Ο Αποστόλης είναι γνωστός στη μουσικολογική έρευνα «πρωτοψάλτης της των Σμυρναίων Εκκλησίας», συνθέτης και κωδικογράφος. Γεννήθηκε γύρω στα μέσα του 18^{ου} αι. στην Τρίπολη και πέρασε (προεπαναστατικά) στη Σμύρνη, όπου (από την τελευταία εικοσαετία του 18^{ου} αι. και εφεξής) δραστηριοποιήθηκε μουσικά. Στη Σμύρνη πρέπει αναμφίβολα να γεννήθηκε και ο Ζαφειρίας, κάπου μέσα στην τελευταία δεκαετιαία του 18^{ου}

αι. Εκεί -κυρίως- σπούδασε. Μαρτυρείται ότι «εξεπαιδευθή δημοσία δαπάνη» στην περίφημη σχολή των Κυδωνίων, χρηματίας μαθητής Γεωργίου του Κρητός. Εκεί, επίσης, εργάστηκε αρχικώς. Από το έτος 1817 γνωρίζουμε ότι «προσελήφθη ως μουσικοδιδάσκαλος [...] επί αδρά μισθοδοσία» στην ίδια σχολή των Κυδωνίων, επιδείξας αξιοσημείωτη μουσική δραστηριότητα. Κατ' εκείνη την περίοδο, για παράδειγμα, μαρτυρείται ως γραφέας ενός μουσικού χειρογράφου, του κώδικα Ιβήρων 2004 (Δοξαστάριον Ιακώβου πρωτοψάλτου), γραμμένου το έτος 1815 (βλ. στο φ. 182α του κώδικα, όπου σημειώνεται: «Χειρ Ζαφειρίου Σμυρναίου αωιε΄ εν μνη΄ Ιουλιώ ιε΄»). Ο Ζαφειρίας εγκατέλειψε, πρόσφυγας, τη Σμύρνη (μετά την καταστροφή) και (όπως πολλοί άλλοι Μικρασιάτες πρόσφυγες) εγκαταστάθηκε στην Αίγινα. Εκεί, καθώς και στην ευρύτερη περιοχή του Αργοσαρωνικού, ανέπτυξε επίσης αξιόλογη διδακτική δραστηριότητα, είτε ιδιωτικά, είτε στο πλαίσιο λειτουργίας του εκεί Ορφανοτροφείου. Γνωστοί μαθητές του από αυτήν την περίοδο είναι οι εξής: Γεώργιος παπα-Ιωάννου Μάνος, Συμεών ιεροδιάκονος εκ Σπετσών, Αδαμάντιος Ιωαννίδης, Αλέξανδρος Κωνσταντίνου Πελοποννήσιος. Κατά την περίοδο μετά τη δολοφονία του Καποδίστρια (1831), ο Ζαφειρίας εντοπίζεται στο Ναύπλιο όπου τον συναντούμε πρωτοψάλτη «εις την πρωτεύουσαν των εν Ναυπλίω εκκλησιών», δηλαδή στον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Γεωργίου. Από το Ναύπλιο ο Ζαφειρόπουλος έφυγε το 1837. Μαρτυρείται ότι τον Μάρτιο του 1837 μετέφερε και την πολυμελή οικογένειά του στην Αθήνα. Τότε διορίστηκε καθηγητής βυζαντινής μουσικής στο «Σχολείο Ψαλτικής», που συνέστησε με ειδικό διάταγμα του ο βασιλιάς Όθωνας. Τον διορισμό του είχε προτείνει η Ιερά Σύνοδος, με τις θερμότερες συστάσεις τόσο γι' αυτόν όσο και για τον προτεινόμενο βοηθό του, ιεροδιάκονο Θεόκλητο Ρεοντάκη, διότι εφέροντο και οι δύο «γνωστοί και δια το επάγγελμα της περὶ οὗ τοις μουσικῶν και δια την θεοσεβείαν των, δια την ικανότητά των και δια την περί τα εκκλησιαστικά εμπειρίαν των». Εκτοτε ανοίγεται η περίοδος της εν Αθήναις διαμονής και δραστηριοποίησης του Ζαφειρίου (η και τελευταία της ζωής του). Κατ' αυτήν ανέπτυξε πλούσια μουσική δραστηριότητα. Εδίδασκε στο Διδασκαλείο, στη Ριζάρειο, στο Σχολείο της Φιλεκαπαιδευτικής Εταιρείας, ενώ παράλληλα ήταν δεξιός ψάλτης στον καθεδρικό ναό της Αγίας Ειρήνης, της οδού Αιόλου, όπου συνέστησε πολυμελή μουσικό χορό. Απεβίωσε στην Αθήνα, το έτος 1851.

Ερχόμενος από τη Σμύρνη στην Αθήνα ο Ζαφειρίας φαίνεται να αλλάζει συνειδητά, προσπαθώντας από καθαρά Ανατολίτης να γίνει Έλληνας και κυρίως Ευρωπαίος. Και δεν πρόκειται μόνο για

μια μεταβολή του ονόματος. Ενδεικτικές είναι αναγραφές στα χειρόγραφα της εποχής, που τον χαρακτηρίζουν πλέον αρχιμουσικό της Ελλάδος κύριο Ζαφειρίου Α. Ζαφειρόπουλο ή διδάσκαλο της εν τω βασιλικώ Διδασκαλείω παραδιδόμενης εκκλησιαστικής μουσικής κύριο Ζαφειρίου Ζαφειρόπουλο. Πρόκειται, κυρίως, για μια διαφοροποίηση στις ψαλτικές συνθήκες του, πράγμα που αποτυπώνεται ευκρινώς στα μελοποιήματά του. Γνωστές μελοποιήσεις του είναι: μια σειρά κατ' ήχον προσομοίων, μία Δοξολογία σε ήχο πλ. δ΄, κερουβικό και κοινωνικό της θείας Λειτουργίας των Προηγιασμένων [*Νυν αι δυνάμεις* (ήχος α΄ τετράφωνος) και *Γεύσαθε και ιδετε* (ήχος πλ. β΄)], ένα *Αξίον* εστιν σε ήχο πλ. α΄, ένα θεοτοκίο μάθημα *Ω δέσποινα, πανύμνιτε* σε ήχο πλ. α΄, ένας παρακλητικός ύμνος, ψαλλόμενος εις υποδοχήν βασιλέως και εις βασιλικές εορτάς [*Ο Θεός, το κρίμα σου* (σε ήχο πλ. δ΄)] και μία ωδή, ψαλλόμενη εις βασιλικές εορτάς [*Κύριε, εν τη δυνάμει σου ευφρανθήσεται ο βασιλεύς* (σε ήχο πλ. δ΄)]. Κατά το έτος 1842, ο Ζαφειρόπουλος δημοσίευσε μελέτη του εναντίον του μουσικού συστήματος Γεωργίου του Λεσβίου (*Ο Γ. Λέσβιος και το Λέσβιον αυτού σύστημα*, υπό Ζ.Α. Ζαφειροπούλου, διδασκάλου της εκκλησιαστικής μουσικής, εν Αθήναις, εκ της τυπογραφίας Χρήστου Αναστασίου, 1842 [εν Αθήναις την α΄ Απριλίου 1842]), ενώ και το έτος 1853 εξεδόθη, επεξεργασμένο και διορθωμένο από τον ίδιο, το αργό και σύντομο Αναστασιματάριο του Πέτρου Πελοποννησίου: α) *Αναστασιματάριον νέον*, τονισθέν το πρώτον από Πέτρου λαμπαδαρίου του Πελοποννησίου, περιέχον τα κεκραγάρια, τα αναστάσιμα, του εσπερινού, όρθρου και λειτουργίας, μετά των αναστασιμών ευλογηταρίων τε και αναβαθμών και κανόνων, αργουσιντόμων καταβασιών, τιμωτέρων, κατανυκτικών, μαρτυρικών τε και νεκρωσίων, των αναστασιμών εξαποστειλαρίων, των ένδεκα εωθινών, των ειρμολογικών δοξολογιών Μανουήλ πρωτοψάλτου και τον πεντάφωνον βαρύν ήχον Γεωργίου του Κρητός, επεξεργασθέν δε ήδη και επιδιορθωθέν κατ' αναλυτικώτερον, εμμελέστερον και κανονικώτερον τρόπον κατά τε την γραφήν και το μέλος υπό Ζ.Α. Ζαφειροπούλου, καθηγητού της εκκλησιαστικής μουσικής και πρωτοψάλτου της καθεδρικής εκκλησίας, τύποις εκδίδεται συνδρομή της βασιλικής κυβερνήσεως και των φιλομούσων ομογενών, Αθήναις, εκ του τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφώς (παρά τη πύλη της αγοράς, αριθ. 420), 1853. β) *Αναστασιματάριον σύντομον ειρμολογικών*, μελοποιηθέν υπό Πέτρου λαμπαδαρίου του Πελοποννησίου, εξηγηθέν δε υπό Γρηγορίου πρωτοψάλτου, εκδίδεται ήδη επεξεργασία και επιδιορθώσει κατ' αναλυτικώτερον, εμμελέστερον και κανονικώτερον τρόπον κατά τε την γραφήν και το μέλος υπό Ζ.Α. Ζαφειροπούλου,

καθηγητού της εκκλησιαστικής μουσικής και πρωτοψάλτου της καθεδρικής εκκλησίας, Αθήναιον, εκ του τυπογραφείου Χ.Ν.Φιλαδελφείως (παρά τη πύλη της αγοράς, αριθ. 420) 1853. Α.ΧΑΛ.

Βιβλιογραφία:

Παπαδόπουλος, Γ.Ι., *Συμβολαί εις την ιστορίαν της παρ' ημίν εκκλησιαστικής μουσικής και οι από των αποστολικών χρόνων άχρι των ημερών ημών ακμάσαντες επιφανέστεροι μελωδοί, υμνογράφοι, μουσικοί και μουσικολόγοι*, Αθήνα 1890 [= Αθήνα 21977], σ. 341. Παπαδόπουλος, Γ.Ι., *Ιστορική επισκόπηση της βυζαντινής εκκλησιαστικής μουσικής από των αποστολικών χρόνων μέχρι των καθ' ημάς (1-1900 μ.Χ.)*, Αθήνα 1904 [= Κατερίνη 21990], σ. 209. Παπαδόπουλος, Γ.Ι., *Λεξικόν της βυζαντινής μουσικής*, Αθήνα 1995, σ. 88-89. Χαλδαιάκης, Αχιλλεύς Γ., *Τα χειρόγραφα βυζαντινής μουσικής - Νησιωτική Ελλάς. Κατάλογος περιγραφικός των χειρογράφων μουσικών κωδικίων των αποκειμένων εν ταις βιβλιοθήκαις των ιερών μονών, των ιερών ναών, ως και λοιπών συλλογών της νησιωτικής Ελλάδος*. Α΄ Ύδρα, Αθήνα 2005, σ. 212-213 (υποσημ. 45), 259-263 (και υποσημ. 52). Χαλδαιάκης, Αχιλλεύς Γ., «Από την ιστορία της Νεοελληνικής Ψαλτικής Τέχνης: Ζαφείριος Ζαφειρόπουλος ο Συμρναίος», στον τόμο Α΄ *Επιστημονικό Συμπόσιο της Νεοελληνικής Εκκλησιαστικής Τέχνης. Πρακτικά*, Αθήνα 2009, σ. 681-718. Χώρας, Γ.Α., *Μουσική παιδεία και ζωή στο Ναύπλιο (18^{ος}-20^{ος} αιώνας)*, Ναύπλιο 1994, σ. 23-30 και 141 (υποσημ. 36-46).

Ζαχαρίας Παναγιώτης. Αγιογράφος.

γεννημένος το 1923 στο χωριό Μπεζιούλα Καρδίτσας. Είναι μικρότερος αδελφός του εκδότη, λογοτέχνη και ιεροκήρυκα Λάμπρου Ζαχαρή [για τον Λ. Ζαχαρή, βλ. Β.Δ. Παναγιώπουλος, «Ζαχαρίας Λάμπρος», *ΘΗΕ*, 5 (1964) 1195-1196]. Από νεαρή ηλικία ασχολήθηκε με την τέχνη της αγιογραφίας, την οποία τελειοποίησε στο Άγιο Όρος, όπου μαθήτευσε σε διάφορους αγιογραφικούς οίκους, όπως των αδελφών Κάρτσωνα (για τους αδελφούς Κάρτσωνα, βλ. Ν. Γραϊκός, *Ακαδημαϊκές τάσεις της εκκλησιαστικής ζωγραφικής στην Ελλάδα κατά τον 19^ο αιώνα. Πολιτισμικά και εικονογραφικά ζητήματα*. Θεσσαλονίκη 2011, σ. 522). Η τεχνοτροπία στα έργα του ακολουθεί την Αναγέννηση, αλλά δέχτηκε και την επίδραση της παράδοσης της βυζαντινής τέχνης. Εργάστηκε σε πολλούς ναούς στην περιφέρεια της ιεράς μητροπόλεως Θεσσαλονίδος και Φαναριοφερσάλων, όπου διέμεινε. Δ.ΔΕΔ.

Βιβλιογραφία:

Καραχάλιος, Ηλίας, «Ζαχαρίας Παναγιώτης», *ΘΗΕ*, 5 (1964) 1196-1197.

Ζαχαρίας. Βιβλίο της ΠΔ. Το βιβλίο του Ζαχαρία (εβρ. Zekaryah) εντάσσεται στο Δώδεκαπρόφητο και, σύμφωνα με τη διαίρεση της εβραϊκής βίβλου, στους Ελάσσονες Προφήτες, στην ενδέκατη θέση. Αποτελεί συλλογή από οράματα, μηνύματα και προφητείες, η οποία διαιρείται σε δύο διακριτά μέρη: τα κεφ. 1-8 (Πρωτοζαχαρίας) και τα κεφ. 9-14 (Δευτεροζαχαρίας).

Περιεχόμενο και δομή. Προτού παρουσιαστεί η σχετική προβληματική αναφο-

ρικά με τις πηγές του Ζαχαρία, πρέπει να επισημανθεί ότι το βιβλίο είναι οργανωμένο χρονολογικά, όσον αφορά το πρώτο μέρος (κεφ. 1-8), ενώ η δομή της τελικής σύνθεσης δεν φανερώνει καμία απόπειρα ένωσης του υλικού των κεφ. 1-8 με αυτό των κεφ. 9-14. Οι κύριες θεματικές ενότητες είναι:

- i. κλήση για μετάνοια (1:1-6),
- ii. το νυχτερινό όραμα του Ζαχαρία (1:7-6:8),
- iii. η συμβολική πράξη με τα αργυρό και χρυσό στέμμα (6:9-15),
- iv. το μήνυμα για νηστεία και μετάνοια (7:1-8:23),
- v. η μελλοντική αποκατάσταση του Ισραήλ (9:1-11:3)
- vi. οι λόγοι του Γιαχβέ και η συμβολική πράξη με τον ποιμένα και τις δύο ράβδους (11:4-17),
- vii. η μελλοντική αποκατάσταση του Ισραήλ (12:1-14:21)

Louis Haghe, *Ο τάφος του προφήτη Ζαχαρία, επιχρωματισμένη λιθογραφία (1841)*

Προσεκτικότερη μελέτη φανερώνει ότι δύνανται να εντοπιστούν κοινά θέματα ανάμεσα στα δύο μέρη, αφού γίνεται συχνά λόγος για τον καθαρισμό από την αμαρτία, την ηγεσία του Ιούδα, την αποκατάσταση της Ιερουσαλήμ και την τιμωρία των εχθρών του περιούσιου λαού. Το θεματικό κέντρο βάρους, όμως, στο πρώτο μέρος πίνει στην ανοικοδόμηση του Ναού, ενώ τα κεφ. 9-14 επικεντρώνονται στη μελλοντική αποκατάσταση του Ισραήλ. Στο πρώτο μέρος, λοιπόν, δίδεται ιδιαίτερη σημασία στην καταγραφή οκτώ οραμάτων για την επιστροφή από τη Βαβυλώνα και την ανοικοδόμηση του Ναού (κέντρο βάρους στα 4:1-14 και 8:1-13), ενώ στο δεύτερο μέρος κυριαρχούν οράματα κατά των εθνών, ηθικές/θρησκευτικές παραινέσεις και αναφορές στον λειτουργικό καθαρισμό (με επίκεντρο τους στίχους 13:1-2· βλ. Dorsey 1999, σ. 317-318).

Η ενότητα 1-8. Από τις παραπάνω επισημάνσεις γίνεται αντιληπτό ότι η μελέτη του βιβλίου προϋποθέτει τη διαίρεσή του, αφού τα σημεία απόκλισης (φόρμουλες εκφοράς, θεματολογία) είναι περισσότερα των κοινών θεμάτων. Έτι πλέον, σε αντίθεση με άλλα βιβλία της ΠΔ, δεν διαφαίνεται κάποια απόπειρα εναρμόνισης και ενοποίησης του υλικού. Ιδιαίτερος σημαντική είναι η οργανική ενότητα που σχηματίζουν το βιβλίο του Αγγαίου και αυτό του Πρωτοζαχαρία: μοιράζονται κοινό πλαίσιο χρονικής αναφοράς (520-518 π.Χ.),

G. Doré, *Το όραμα του προφήτη Ζαχαρία (χαρακτικό του 1866)*

αναφέρονται στους ίδιους πρωταγωνιστές (αρχιερέα Ιησού, Ζοροβάβελ, πολίτες της Ιουδαίας). Αυτό οδηγεί στο συμπέρασμα ότι το υλικό των δύο βιβλίων πρέπει να τοποθετηθεί χρονικά στην περίοδο της ανοικοδόμησης του Ναού, αφού θα λειτουργούσε ως θετική ηθική και θρησκευτική παρότρυνση για την αντιμετώπιση των δυσχερειών, είτε πρακτικών, είτε θεσμικών (λ.χ. το πολιτειακό μοντέλο της διακυβέρνησης από ηγεμόνα και αρχιερέα). Επίσης λαμβάνεται ως δεδομένη η περσική κυριαρχία, αλλά και υποστηρίζει τις αυξημένες αρμοδιότητες και εξουσίες του αρχιερέα (κεφ. 3). Ταυτόχρονα, αντιμετωπίζει το πρόβλημα της έλλειψης δαβιδικής μοναρχίας με το να της αποδώσει εσοχαλογικό χαρακτήρα (κεφ.4 και 6:9-15). Τέλος, χαρακτηριστική είναι η αναφορά στον Νόμο και στην προφητική παράδοση, χαρακτηριστικά που έμελλε να ιοχυροποιηθούν κατά την περίοδο του Β΄ Ναού. Τα παραπάνω, πέραν της σημασίας τους για τη θεματική ενότητα Αγγαίου και Πρωτοζαχαρία, δίδουν το χρονολογικό στίγμα της σύνθεσης, η οποία πρέπει να τελέστηκε στα τέλη του 6^{ου} π.Χ. αι. (βλ. Smith 1984, σ. 169· Meyers και Meyers 2004, σ. xliv-xlviii).

Η ενότητα 9-14. Σε αντίθεση με τον Πρωτοζαχαρία, η ενότητα αλλά και η χρονολόγηση του Δευτεροζαχαρία αποτελούν σημεία έντονης διαφοροποίησης μεταξύ των ερευνητών. Ειδικότερα, αναφορικά με τη θεματολογία, έχουν προταθεί διαιρέσεις (Otzen 1964, σ. 17-36· Floyd 2000, σ. 303-308) που ανάγουν τις πηγές σε τέσσερις: Ζαχ. 9-10, κεφ. 11, η πλειονότητα των κεφ. 12 και 13 ως μία ενότητα, το Ζαχ. 14 ως η νεότερη προσθήκη (στην ύπερη μεταιχμαλώσια-

κή περίοδο). Η παρατρούμενη έλλειψη σύγκλισης αναφορικά με τις πηγές του Δευτεροζαχαρία οφείλεται, σε μεγάλο βαθμό, στις υφολογικές και θεματικές αποκλίσεις των επιμέρους ενότητων. Πάντως, είναι δυνατόν να επισημανθούν δύο σημαντικοί θεματικοί πυρήνες: τα δύο οράματα (9-11 και 12-14). Μεταξύ τους υπάρχουν κοινά σημεία, όπως η αναφορά στην πολεμική σύρραξη, κριτική της εξουσίας και υπόσχεση για μελλοντική αποκατάσταση. Ταυτόχρονα, όμως, το εν γένει ύφος είναι αρκετά διαφορετικό: το πρώτο όραμα διαπερνάται από εικόνες και αναφορές καταστροφής, ενώ το δεύτερο από ελπίδα, κάτι που λειτουργεί θετικά ως κατακλείδα του βιβλίου εν γένει. Αξίζει βέβαια να αναφερθεί ο μεσσιανικός χαρακτήρας του Δευτεροζαχαρία (βλ. Smith και Bewer 1912, σ. 241-242 καθώς και την αναλυτική αναφορά του Smith 1984, σ. 175-181). Από τα παραπάνω συνάγεται η ιδιαίτερη θεολογική αξία του Δευτεροζαχαρία/Τριτοζαχαρία (εφ' όσον γίνει αποδεκτή η θέση περί τριών πηγών), αλλά και η θεματική διαφορά του σε σχέση με τον Πρωτοζαχαρία (Χαστούπης 1981, σ. 350-351). Σε κάθε περίπτωση πρέπει να τονιστεί η τάση των σύγχρονων ερευνητών να μελετούν τη σύνθεση και ιστορία του κειμένου

στο πλαίσιο της εν γένει ανάπτυξης του Δώδεκαπρόφητου και της περίπλοκης ανάπτυξης των θεμάτων των Ελασσόνων Προφητών (βλ. μεταξύ άλλων Redditt και Schart 2003). Π.ΣΤ.

Βιβλιογραφία:

Dorsey, D.A., *The literary structure of the Old Testament: a commentary on Genesis-Malachi*, Grand Rapids, MI: Baker 1999. Floyd, M.H., *Minor Prophets*, τ. 2, Grand Rapids, MI/Cambridge, U.K.: Eerdmans 2000. Meyers, C.L. - Meyers, E.M., *Haggai, Zechariah 1-8: a new translation with introduction and commentary*, New Haven/London: Yale University Press 2004. Otzen, B., *Studien über Deuterisacharia*, Copenhagen 1964. Redditt, P.L. - Schart, A. (επιμ.), *Thematic threads in the Book of the Twelve*, Berlin: de Gruyter 2003. Smith, J.M.P. - Bewer, J.A., *A Critical and*

Exegetical Commentary on Haggai, Zechariah, Malachi and Jonah, New York: Scribner's 1912. Smith, R.L., *Micah-Malachi*, Waco, Texas: Word Books 1984. Χαστούπης, Α., *Εισαγωγή εις την Παλαιάν Διαθήκην*, Αθήνα 1981.

Ζαχαρίας. Νεομάρτυρες.

1. Συγκαταλέγεται στη χορεία των εξαρνησιχρίστων νεομαρτύρων της Εκκλησίας μας. Καταγόταν από την περιοχή της Άρτας. Αρνήθηκε τον Χριστό σε μικρή ηλικία και αργότερα ήρθε στις παλαιές Πάτρεις, όπου και ασκούσε την τέχνη του γουναρά. Η μεταστροφή